

Zygmunt Zieliński, *Powroty minionego czasu zagnieżdżone w pamięci*, wstęp i opracowanie Rafał Łatka, Warszawa 2020, ss. 872

Ważną rolę w historiografii w ostatnich czasach odgrywają publikacje o charakterze wspomnieniowym. Dlatego też są one także przedmiotem badań naukowych, które owocują pracami magisterskimi i doktorskimi. Szczególne pole do popisu mają specjaliści z zakresu memuarystyki, która jest nauką zajmującą się bezpośrednio literaturą tego typu. Powodem coraz większego zainteresowania podobnymi publikacjami jest fakt, że ich autorzy byli świadkami różnych wydarzeń, a nierzadko brali w nich udział.

Wspomnieniowy charakter ma też książka ks. prof. Zygmunta Zielińskiego zatytułowana *Powroty minionego czasu zagnieżdżone w pamięci*, której naukowego opracowania podjął się prof. Rafał Łatka koordynujący projekt IPN *Władze komunistyczne wobec Kościoła i Związków Wyznaniowych w Polsce 1944–1989*. W ramach tego projektu ukazały się omawiane wspomnienia.

Z wielkim zainteresowaniem przyjąłem wiadomość o prezentowanej publikacji. Ks. prof. Zygmunt Zieliński jest znaną postacią w środowiskach naukowych jako historyk Kościoła i wieloletni pracownik naukowy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, gdzie kierował katedrą Historii Kościoła XIX i XX wieku. Do mojego zainteresowania prezentowaną pozycją przyczynił się także osobisty wątek. Miałem bowiem styczność z uczniami księdza profesora. Szczególnie w tym miejscu powinienem wymienić bezpośredniego następcę ks. Zielińskiego w katedrze, którym od 2003 r. był ks. prof. Jan Walkusz. Pod jego kierunkiem powstawała moja praca magisterska oraz dzięki niemu miałem możliwość uczestnictwa w seminarium doktoranckim. Oprócz tego w przygotowaniu rozprawy doktorskiej pomagał mi ks. prof. Henryk Olszar, który na co dzień pracuje na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego. To także uczeń ks. Zielińskiego. Oprócz tego podczas studiów doktoranckich miałem okazję słuchać wykładów o. prof. Rolanda Prejsa OFMCap oraz ks. prof. Stanisława Wilka SDB (rektora KUL JPII w latach 2004–2012). Jednakże mimo zetknięcia się z uczniami księdza profesora nie miałem okazji poznać bezpośrednio bohatera wspomnień. Choć wiele o nim słyszałem od ks. prof. Walkusza, który często wspominał swojego mentora podczas seminarium magisterskiego (czy potem doktoranckiego), które prowadził. Ks. Zieliński był już wówczas na emeryturze.

Od razu moją uwagę zwróciła objętość omawianej pozycji, która liczy 872 strony. Niejednego przeciętnego czytelnika taka księga może przerazić, publikacje tego typu zazwyczaj liczą około 250–300 stron. Oczywiście nie ujmuję to nic z ich wartości jako źródła do badań historycznych, ponieważ ważną rolę odgrywają tu wątki osobiste prezentowane przez autorów. Dotyczy to także omawianego dzieła.

Kolejnym elementem zwracającym uwagę przy lekturze są przypisy objaśniające różne zagadnienia – autorzy tego typu publikacji rzadko je zamieszczają, zazwyczaj jest ich zaledwie kilka (może kilkanaście). W przypadku omawianej publikacji przypisy są ważnym uzupełnieniem zagadnień opisywanych przez autora wspomnień. Dlatego też z wielkim zainteresowaniem analizowałem materiał w nich zawarty. Nierzadko jest to tłumaczenie zwrotów obcojęzycznych, które znajdują się w tekście głównym prezentowanej pozycji. Poza tym prof. Łatka wyjaśnia zagadnienia poruszane przez autora wspomnień oraz opisuje postacie wymieniane przez niego. Łącznie w omawianym dziele pojawia się

1118 przypisów, została wykonana mrówcza praca. Oprócz tego ważnym uzupełnieniem książki jest materiał ilustracyjny, na który składa się 115 fotografii pochodzących ze zbiorów prywatnych ks. prof. Zygmunta Zielińskiego.

Publikację otwiera wstęp prof. Łatki, w którym znajduje się omówienie struktury książki oraz jej zawartości. Uzasadnienia zastosowane w tej części są jasne i przejrzyste, czego też profesor trzyma się konsekwentnie w przypisach.

Materiał zamieszczony w prezentowanym dziele został podzielony na trzy części. Część pierwsza została zatytułowana: *Młodość i praca kapłańska*. Część druga: *Na uniwersytecie*. Trzecia część nosi tytuł: *Ludzie – spotkania – inicjatywy*. Porównując objętość publikacji o podobnym charakterze każda część książki mogłaby stanowić odrębną pozycję.

W pierwszej części omawianego dzieła zostało opisane środowisko rodzinne głównego bohatera. Znajdziemy tu informacje na temat rodziców, krewnych i rodzeństwa przyszłego naukowca. Oprócz tego ks. Zieliński opisuje naukę w szkole powszechnej i gimnazjum w Nakle nad Notecią, trudne lata II wojny światowej, podczas której zginął jego ojciec. Zostały też opisane pierwsze lata powojenne, doświadczenia autora z Urzędem Bezpieczeństwa oraz jego odmowa wstąpienia do ZMP podczas nauki w gimnazjum nakielskim. W dalszych rozważaniach ks. Zieliński przedstawia swoją formację w Prymasowskim Seminarium Duchownym w Gnieźnie, pisze o wychowawcach seminaryjnych oraz ich wpływie na dalsze lata posługi. Jak sam wspomina, niemałą rolę w jego dalszym życiu odegrał ks. rektor Józef Pacyna, który nakłonił go do podjęcia studiów na KUL. Część pierwszą kończy opis pracy duszpasterskiej ks. Zielińskiego w Gołańczy, Bydgoszczy i Pleszewie oraz ponownie w Gołańczy (jako substytut).

O studiach i pracy naukowej autora na KUL możemy dowiedzieć się, czytając drugą część wspomnień. Zostały tu opisane podjęte przez niego studia doktoranckie z zakresu historii Kościoła, praca magisterska oraz doktorska obroniona w 1965 r. Jak dowiadujemy się ze wspomnień, jej promotorem był ks. prof. Mieczysław Żywczyński, u którego bohater wspomnień pracował jako asystent oraz adiunkt. Po przejściu ks. Żywczyńskiego na emeryturę w 1973 r. i obronie pracy habilitacyjnej ks. Zieliński został jego następcą w katedrze Historii Kościoła XIX i XX wieku. Oprócz tego w tej części ks. Zieliński opisuje swoje doświadczenia jako stypendysty, kwerendy w archiwach USA oraz Kanady oraz udział w sympozjach.

W trzeciej części pisze o spotkaniach z ludźmi w ciągu całego swojego życia. Część powyższa jest powiązana z drugą częścią, ponieważ większość z nich miała miejsce podczas pracy ks. Zielińskiego na KUL. Szczególnie dużo miejsca autor wspomnień poświęca na doświadczenia podczas licznych pobytów zagranicznych na stypendiach oraz pracy duszpasterskiej w ramach zastępstw wakacyjnych. Krótko w tej części autor opisuje także spotkania po latach z koleżankami i kolegami ze szkolnej ławki (rozdział *W dawnej budzie nakielskiej*). Oprócz tego autor na bazie swoich doświadczeń wypowiada się o wywiązaniu się uniwersytetu ze swojej roli, co jest przedmiotem jego krytycznego spojrzenia. Powodem tego stanu rzeczy jest komercyjne podejście do studiów, bylejąkość w nauczaniu oraz deprecjonowanie studiów humanistycznych. Może na pierwszy rzut są to subiektywne odczucia autora, ale z pewnością są i tacy, którzy zgodzą się z jego opinią.

Całość publikacji zamyka zakończenie oraz skorowidz osób wymienionych w publikacji. W tej części znajduje się także wykaz skrótów, który teoretycznie powinien być na początku książki. Dlatego też powstaje pytanie, dlaczego prof. Łatka zamieszcza ten spis na jej końcu. Można bowiem odnieść wrażenie, że został on dodany na siłę lub w ostatniej chwili. Oczywiście jest to zagadnienie do przedyskutowania.

Z pewnością wspomnienia ks. prof. Zielińskiego opracowane przez prof. Rafała Łatkę od strony naukowej są warte zainteresowania choćby ze względu na postać prezento-

wanego bohatera. Jednakże wkradły się błędy i nieścisłości, które nie wszędzie zostały objaśnione. Szczególnie dotyczą one przypisów poświęconych postaciom wymienionym w publikacji. Nie ujmuje to walorów prezentowanej książki, ponieważ ma ona charakter wspomnieniowy. Stąd też jest zrozumiałe, że wspomnienia są odtwarzane z pamięci, która nierzadko zawodzi. Ich autor ma przecież prawie 90 lat.

Jednakże brakło wyjaśnień i wskazania miejsc, gdzie owe nieścisłości się pojawiają. Przypis 365 na stronie 250 rodzi pytanie: czy ks. Muszyński w 1971 r. był w Jarocinie czy w Paragwaju? Kolejny dylemat pojawia się po lekturze fragmentu na stronach 258–259. Ks. Zieliński wspomina dwóch księży: Waleriana Panka oraz Jana Nepomucena Kupczyka. W przypisach 374 i 375 czytamy, że obaj urodzili się w 1902 r. Tymczasem ksiądz Zieliński pisze, że obaj różnili się wiekiem, pisząc „liczyli sobie wtedy 50 i 68 lat”. Coś tu nie pasuje. Na stronie 262 czytamy, że „pierwszy elench podający liczbę wiernych z 1996 r. wymienia liczbę 15 950”. Chyba chodzi o rok 1956? Tak samo na stronie 299 czytamy o proboszczu z Turska ks. Czesławie Kurzawskim. Jednakże z przypisu 411 na tej samej stronie wynika, że do Turska poszedł on dopiero w 1967 r., kiedy ks. Zieliński był już poza diecezją jako pracownik KUL. Podobny passus jest na stronie 383. Czytamy tam: „We wszystkich sprawach radził mi zwracać się do prorektora Stanisława Papierkowskiego”. Powinno być sprostowanie, bo chyba chodzi o Zdzisława Papierkowskiego.

Tak samo warto byłoby przedstawić w przypisie postać ks. Witolda Klimkiewicza przywołanego we wspomnieniach od strony 707. Postać poznańskiego duchownego jest bowiem mało znana, stąd przeciętny czytelnik nie do końca zorientowany będzie zastanawiał się, o kim jest tu mowa. Jednocześnie pojawia się kolejna nieścisłość, którą można by było doprecyzować. Ks. Zieliński podaje bowiem, że „w wieku 39 lat został zamordowany w Dachau”. Okazuje się, że w momencie śmierci liczył on sobie 37 lat¹.

Jednocześnie w kilkudziesięciu przypisach wkradły się błędy. Ich lista znajduje się poniżej (w przypisie podałem, jak powinno być prawidłowo). W tym miejscu chodzi o następujące przypisy: przypis 21 na stronie 329², przypis 59 na stronie 354³, przypis 62 na stronie 358⁴, przypis 79 na stronie 371⁵, przypis 88 na

¹ Zob. więcej na jego temat Zob. M. Banaszak, *Klimkiewicz Witold Marian*, w: *Słownik Polskich Teologów Katolickich* (dalej SPTK), t. 6, red. L. Grzebień, Warszawa 1983, s. 83–86; P. Nowak, *Witold Marian Klimkiewicz (1905-1942)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 1, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 210-214.

² Bolesław Kumor (1925-2002), ksiądz diecezji tarnowskiej... (a nie archidiecezji krakowskiej). Zob. J. Mandziuk, *Kumor Bolesław*, w: SPTK, t. 9, red. tenże, s. 339–357.

³ Seweryn Rosik (1929-2000), ksiądz archidiecezji poznańskiej... (a nie 2010 r.). Zob. E. Nawrot, *Rosik Seweryn*, w: SPTK, t. 9, s. 552–557.

⁴ Marian Banaszak (1926-1997), ksiądz archidiecezji poznańskiej... (a nie archidiecezji gnieźnieńskiej). Zob. J. Mandziuk, *Banaszak Marian*, w: Tamże, s. 45-54.

⁵ W tym miejscu chodzi o innego ks. Józefa Krukowskiego (1828-1900), który – jak wynika ze wspomnień ks. Zielińskiego – był proboszczem parafii św. Floriana w Krakowie i profesorem UJ. Zob. T. Śliwa, *Krukowski Józef*, w: SPTK, t. 2, red. H. E. Wyczawski, Warszawa 1981, s. 440–443.

Jednocześnie w tym wypadku trzeba doprecyzować, że ks. Józef Krukowski nie był przez cały czas pracownikiem naukowym KUL. Potem bowiem przeniósł się na ATK (dzisiaj UKSW). Stąd też nie był on dziekanem Wydziału Teologicznego KUL. Z wykształcenia bowiem jest prawnikiem. W tym czasie (1978-1987) funkcję tę pełnili: ks. prof. Edward Kopeć (1976-1981), ks. prof. Jan Bernard Szłaga (1981-1984) i ks. prof. Józef Homerski (1984-1987). Zob. J. Mandziuk, *Kopeć Edward*, w: SPTK, t. 9, red. J. Mandziuk, s. 296–298; Zob. K. Kamiński, J. Mandziuk, *Homerski Józef*, w: SPTK, t. 10, red. T. Błaszczuk, W. Gliński, J. Mandziuk, Warszawa 2019, s. 417–422; J. Walkusz, *Szłaga Jan Bernard*, w: Tamże, s. 1099–1131. Zob. także *Dziekani Wydziału Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (1919–2009)*, red. J. Walkusz, T. Moskał,

stronie 373⁶, przypis 93 na stronie 376⁷, przypis 113 na stronie 393⁸, przypis 146 na stronie 417⁹, przypis 174 na stronie 429¹⁰, przypis 187 na stronie 441¹¹, przypis 189 na stronie 441¹², przypis 194 na stronie 443¹³, przypis 196 na stronie 448¹⁴, przypis 199 na stronie 449¹⁵, przypis 204 na stronie 449¹⁶, przypis 205 na tej samej stronie¹⁷, przypis 207 na

---

Lublin 2009. Odnośnie przywołanej postaci zob. także *Krukowski Józef*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 577-578.

⁶ Jan Manthey (1906-1968), ksiądz diecezji chełmińskiej... (a nie diecezji pelplińskiej, która funkcjonuje dopiero od 25 marca 1992 r.)

⁷ Jerzy Mrówczyński CR (1923-2008)... (a nie 1927-2008, błąd w roku urodzenia). Zob. B. Mićewski CR, *Mrówczyński Jerzy*, w: SPTK, t. 10, s. 726-728.

⁸ Alfons Mańkowski (1870-1941), ksiądz diecezji chełmińskiej... (a nie diecezji pelplińskiej, która funkcjonuje dopiero od 25 III 1992 r.)

⁹ Błąd w nazwisku. Prawdopodobnie chodzi o ojca Hieronima Foksińskiego SJ (a nie Fokcińskiego).

¹⁰ Stanisław Librowski (1914-2002), ksiądz diecezji włocławskiej... (błąd w dacie urodzenia, bo jest 1913) – por. W. Kujawski, *Librowski Stanisław*, SPTK, t. 9, s. 372-378.

¹¹ Edmund Piszcz (ur. 1929), ksiądz diecezji chełmińskiej... (a nie diecezji pelplińskiej, która funkcjonuje dopiero od 25 II 1992 r.)

¹² Jan Walkusz (ur. 1955), ksiądz diecezji chełmińskiej, od 1992 r. pelplińskiej.

¹³ Marek Zahajkiewicz (1934-2015), ksiądz diecezji lubelskiej... (błędna data urodzenia, w przypisie podano 1913 r.)

¹⁴ Tu chodzi o kogoś innego, bowiem mowa w tekście jest o ks. Stanisławie Janeczku, dziekanie Wydziału Filozofii KUL i kapłanie archidiecezji lubelskiej. W rzeczywistości chodzi o ks. Stanisława Janaczka CM (misjonarza św. Wincentego a Paulo), bowiem to on uzyskał doktorat na podstawie pracy pisanej pod kierunkiem ks. prof. Zielińskiego 7 X 1979 r. Praca nosiła tytuł *Krakowska prowincja księży misjonarzy (1863-1914)* – por. R. Prejs, *Pięćdziesiąt lat Instytutu Historii Kościoła i Patrologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, Lublin 2014, s. 103. Odnośnie ks. Janeczka zob. także *Janeczka Stanisław*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 422-423.

¹⁵ Tu chodzi o to, czy w 1962 r. został górnikiem, czy też wstąpił do chrystusowców. Dlatego moja uwaga, aby doprecyzować lub poprawić.

¹⁶ Ten przypis w ogóle do przerobienia. Abp Adam Szal jest doktorem teologii, a nie profesorem. Powinien on wyglądać tak: Adam Szal (ur. 1953), ksiądz diecezji przemyskiej. Święcenia kapłańskie 1979. Wikariusz w parafii Lutcza 1979-1982, parafii Świętej Trójcy w Krośnie 1982-1984, parafii Ducha Świętego w Przeworsku 1987-1988. Dyrektor Biblioteki i wykładowca w Instytucie Teologicznym w Przemyślu. Doktorat z zakresu historii Kościoła 1990. Prefekt i rektor WSD w Przemyślu 1991-2001. Kanonik gremialny Kapituły Metropolitalnej w Przemyślu od 1999, od 2005 jej prepozyt. Biskup pomocniczy przemyski i wikariusz generalny archidiecezji 2000-2016. Arcybiskup metropolita przemyski od 2016. Zob. także *Szal Adam*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 425.

¹⁷ Ten przypis też do przerobienia. Powinien wyglądać tak: Mariusz Leszczyński (ur. 1957), ksiądz archidiecezji lwowskiej (administratura apostolska w Lubaczowie), inkardynowany do diecezji zamojsko-lubaczowskiej. Święcenia kapłańskie 1983. Notariusz i archiwista Kurii w Lubaczowie i pomoc duszpasterska parafii św. Mikołaja w tym mieście 1983-1984, wikariusz w Oleszycach 1986-1987. Studia na KUL 1984-1986 oraz 1987-1990. Proboszcz parafii w Tarnoszyńcu 1990-1998 oraz św. Krzyża w Zamościu 1998-1999. Doktor teologii 1995, habilitacja 2012. Dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Zamościu od 1995. Kanonik honorowy Kapituły Katedralnej w Zamościu od 1996, Biskup pomocniczy zamojsko-lubaczowski i wikariusz generalny diecezji od 1998. Dziekan kapituły katedralnej od 2001. Krajowy asystent Akcji Katolickiej 2003-2013. Stopnie naukowe – por. R. Prejs, *Pięćdziesiąt lat...*, s. 92, 111. Zob. także *Leszczyński Mariusz*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 621-622.

stronie 450¹⁸, przypis 211 na stronie 451¹⁹, przypis 301 na stronie 516-517²⁰, przypis 348 na stronie 560²¹, przypis 411 na stronie 627²², przypis 12 na stronie 644²³, przypis 37 na stronie 659²⁴, przypis 68 na stronie 673²⁵, przypis 88 na stronie 687²⁶, przypis 158 na stronie 743²⁷, przypis 197 na stronie 780²⁸, przypis 220 na stronie 815²⁹, przypis 241 na stronie 834³⁰, przypis 261 na stronie 844³¹.

Niektóre przypisy wymagają uaktualnienia, ponieważ osoby wyszczególnione zmarły w międzyczasie. Uwaga ta odnosi się do ks. prof. Jana Kruciny (przypis 5 na stronie 322), ks. prof. Józefa Kiedosa (przypis 198 na stronie 448), ks. Zdzisława Chlewińskiego (zob. przypis 254 na stronie 485), ks. Henryka Misztala (przypis 259 na stronie 491), ks. Alfonsa Skowronka (przypis 452 na stronie 634), ojca Hugolina Langkammera OFM (przypis 196 na stronie 779) oraz kard. Mariana Jaworskiego (przypis 255 na stronie 841). Ks. Jerzy

¹⁸ Habilitację o. Prejs uzyskał w 2004 r. i od tego momentu jest pracownikiem naukowym KUL. W latach 2004–2006 był zatrudniony w filii KUL w Stalowej Woli – por. R. Prejs, *Pięćdziesiąt lat...*, s. 57-58, 91, 107. Zob. także *Prejs Roland*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 223

¹⁹ Ten przypis też do przerobienia (początkowy fragment, tu akurat informacje mam od samego zainteresowanego). Powinien wyglądać tak: Henryk Olszar (ur. 1957), ksiądz diecezji katowickiej. Święcenia kapłańskie 1983. Wikariusz i katecheta w parafiach Trójcy Świętej w Bielsku Białej 1983, św. Marii Magdaleny w Chorzowie Starym 1983–1984, Opatrzności Bożej w Katowicach Zawodziu 1984–1985... (reszta poprawnie).

²⁰ Daniel Rufeisen OCD (1922–1998), karmelita bosy, konwertyta, misjonarz i tłumacz (...) Do zakonu (a nie zgromadzenia)...

²¹ Ryszard Hermanowicz (1932–2002), ksiądz archidiecezji białostockiej... (błąd w dacie urodzenia, bo jest 1931) – por. A. Szot, *Hermanowicz Ryszard*, SPTK, t. 9, s. 218-219 (tu też w nagłówku jest podany rok urodzenia 1931, a w tekście jest 1932).

²² Bp Kopic jest ordynariuszem diecezji gliwickiej, a nie opolskiej.

²³ Hieronim Eugeniusz Wyczawski OFM (1918–1993), franciszkanin bernardyn (...) Do zakonu (a nie zgromadzenia)...

²⁴ Czesław Kamiński TChr (1914–2008), chrystusowiec (...) Do zgromadzenia (a nie zakonu)...

²⁵ Eduard Pant (1887–1938)...., data śmierci błędna (jest 1932).

²⁶ Joachim Kondziela (1932-1992), ksiądz diecezji katowickiej... (a nie diecezji częstochowskiej) – por. E. Balawajder, J. Mandziuk, Z. Narecki, *Kondziela Joachim*, SPTK, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 284-288; H. Olszar, *Kondziela Joachim*, w: *Leksykon Panteonu Górnosląskiego*, red. tenże, A. Kłos-Skrzypczak, Katowice 2020, s. 418-424.

²⁷ Michał Jagosz (ur. 1941, a nie 1946), ksiądz archidiecezji krakowskiej, doktor teologii, infułat, święcenia kapłańskie 1964. M.in. kierownik rzymskiego ośrodka dokumentacji Jana Pawła II w Rzymie (1983–2000), administrator Domu Polskiego i Fundacji Jana Pawła II w Rzymie (1986–1996).

²⁸ Ks. Homerski był dziekanem Wydziału Teologii KUL w latach 1984–1987. Po nim funkcję dziekana pełnił o. Hugolin Langkammer OFM przywołany w przypisie 196 na stronie wcześniejszej – por. *Dziekani...*

²⁹ Zbigniew Andrzej Judycki (ur. 1948), historyk, dziennikarz, biograf Polonii. Doktorat 1993, habilitacja 1993 (tu nieścisłość, bo chyba według przepisów nie można bronić jednocześnie doktoratu i habilitacji).

³⁰ Jan Chrapek CSMA (1948–2001), ksiądz michalita, teolog... (a jest Jan Chrapek MIC, ksiądz marianin, teolog...). I do wykazu skrótów dopisać skrót michalitów (którego łacińskie rozwinięcie brzmi *Congregatio Sancti Michaelis Achangeli*, czyli po polsku Zgromadzenie św. Michała Archanioła). Zob. także E. Gigilewicz, *Chrapek Jan*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. tenże, Lublin 2018, s. 106.

³¹ Paweł Socha CM (ur. 1935)...., tu jest: biskup pomocniczy zielonogórsko-gorzowski 1973–1992, biskup pomocniczy gorzowski 1992–2012 (powinno być odwrotnie, czyli: biskup pomocniczy gorzowski 1973–1992, biskup pomocniczy zielonogórsko-gorzowski 1992–2012).

Myszor przywoływany w przypisie 402 na stronie 624 w ubiegłym roku przeszedł na emeryturę. W tym wypadku jednak są to mało istotne drobiazgi, ponieważ w momencie powstawania publikacji wymienione osoby jeszcze żyły lub pracowały naukowo (ks. Myszor).

Jednakże przy postaciach opisanych w przypisach warto uwzględnić wskazane poprawki, jeżeli planowane jest kolejne wydanie wspomnień. Tak samo warto poprawić opis pod zdjęciem zamieszczonym na stronie 844. Brzmi on: „Obchody 600-lecia prymasostwa w Polsce. Obok autora bp Wojciech Polak (z lewej), obecnie Prymas Polski”. Jeżeli to zdjęcie faktycznie jest z 2017 r. opis ten powinien brzmieć: „Obchody 600-lecia prymasostwa w Polsce. Obok autora abp Wojciech Polak (z lewej), Prymas Polski”. Bo jak wiadomo, abp Polak pełni tę funkcję od 2014 roku³². Przy okazji wspominając ks. Wincentego Granata w przypisie 24 na stronie 330, można było wspomnieć, że obecnie jest to sługa Boży. Proces beatyfikacyjny ks. Granata jest w toku³³.

Podsumowując, wskazane błędy sprowadzają się do drobiazgów. Jednakże zwracają one uwagę, ponieważ są zauważalne. Mimo wykazanych niedoskonałości i niedociągnięć książka jest warta zainteresowania. Docenić trzeba bowiem trud włożony w jej powstanie, który był niemały. Dotyczy to zarówno ks. prof. Zygmunta Zielińskiego, który podjął się spisania wspomnień, jak również prof. Rafała Łatki, który wykonał mrowczą pracę, przygotowując ich opracowanie naukowe. Dzięki temu można poznać cząstkę historii Polski także poprzez lekturę prezentowanych wspomnień, które będą ważnym źródłem dla historyka. Ks. prof. Zieliński bowiem – podobnie jak inni autorzy publikacji tego typu – opisuje pewne wydarzenia jako ich świadek. Jednocześnie lektura prezentowanej publikacji jest okazją na spojrzenie na ks. prof. Zielińskiego jako naukowca z jednej strony, a jako jej świadka z drugiej.

Daniel Szlachta

„Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 54,1 (2021), s. 119-122

Ks. Dawid Ledwoń, *Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii. Studium egzegetyczno-teologiczne*, Katowice 2017, ss. 271

Czwarta Ewangelia kanoniczna od wieków fascynuje komentatorów, biblistów, teologów, ale także wiernych, którzy medytując nad natchnionym zapisem, coraz pełniej odkrywają prawdę o Słowie, które stało się Ciałem i rozbiło namiot pośród swojego ludu (J 1,14). Czytając uważnie tekst Ewangelii Janowej, zauważamy, że jest ona jedyną księgą Nowego Testamentu mówiącą wprost o Bogu Ojcu, który świadczy o swoim Synu. Kategoria świadectwa, tak ważna dla tradycji Janowej, jest przedmiotem zainteresowania wielu autorów. W ten szeroki nurt naukowych dociekań wpisuje się przygotowana przez ks. Dawida Ledwonía książka zatytułowana *Świadectwo Ojca w czwartej Ewangelii*.

³² Nominacja abp. Polaka na urząd prymasa nastąpiła 17 V 2014 r., a ingres miał miejsce 7 czerwca tego roku.

³³ Por. K. Białecki, *Granat Wincenty (1900-1979)*, w: *Słownik biograficzny polskiego katolicyzmu społecznego*, t. 1, red. R. Łatka, Warszawa 2020, s. 120-124. Zob. także A. Nossol, H. I. Szumił, *Granat Wincenty*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 287-289.